

«Til Amerika på fattigvesenets regning»

En studie av fattigvesenets støtte til emigrasjon
i perioden 1869-1887

NAHA-møte 17.11.18

Fattigomsorgen i Norge på 1800-tallet

- Jevnt over stigende fattigutgifter i perioden
- Den enkelte kommune hadde ansvaret for fattigomsorgen i sitt område
- Fattigskatt
- Understøttelse vanligvis i form av:
 - Mat, medisiner, brensel, klær og sko
 - Bortsetting av barn
 - Naturalia
- Slet med en liten kontantbeholdning

Hvem var de fattige?

- Ikke en ensartet gruppe, men varierte i antall og sammensetning over tid
- Fattigloven skilte mellom tre ulike grupper
 - 1. Vanvittige personer og foreldreløse barn under 15
 - 2. Gamle, vanføre og syke trengende
 - 3. Arbeidsføre og friske folk
- Verdige og uverdige fattige
- Faste og midlertidige fattige

Utgangspunkt for undersøkelsen

- Stor fattigdom i Norge på slutten av 1800-tallet
- Fattigutgifter var en stor og økende byrde for mange lokalsamfunn
- Et sentralt spørsmål: Hvordan skulle den enkelte kommune holde fattigutgiftene nede?
- I samme periode ser vi stor utvandring til Amerika
- *Kan den enkelte kommune ha brukt emigrasjon som en mulighet til å redusere sine fattigutgifter?*
- Utgangspunkt: eksempel fra *Stavanger Amtstidende* 20. oktober 1869

Blottet for alt, endog den fulde Forstand er hun hensat blant Fremmede, der føler Motbydelighed for at have noget med hende at gjøre. Hvem der vil tage sig af hende i hendes ulykkelige Stilling maa Herren vide, og det er at befrygte, at hun, saa svag hun er paa Forstanden, kan gaa hen og tage sig selv af Dage.

Hvis vestre Akers Fattigbestyrelse virkelig har sendt dette ulykkelige Væsen herover, saaledes blottet for alt og det ene og alene for at fri sig for den Byrde at underholde hende, hvilket vi har al Grund til at antage for Sandhed, da overlade vi til enhver Christen at bedømme denne dens Handling.

Fædrelandet og Emigranten gjengitt i Stavanger Amtstidende, 20. oktober 1869

Problemstilling og sentrale spørsmål i undersøkelsen

- **Problemstilling**

Brukte fattigvesenet i den enkelte kommune støtte til emigrasjon som en måte å redusere fattigutgiftene?

- **Sentrale spørsmål i undersøkelsen**

- Finnes det eksempler på fattigstøtte til utvandring?
- Hvor mange og hvor store bidrag dreide det seg i så fall om?
- Hvem fikk støtte til utvandring, og hvilke motiver lå bak?
- Kan vi se flere reaksjoner på denne typen understøttelse?

Avgrensninger og kilder

- 3 utvalgte områder: Vestre Aker, Nordre Høland, samt Svinndal (Våler i Østfold)
- Perioden 1869-1887
- Fattigvesenets forhandlingsprotokoller og understøttelsesprotokoller
- Sekundærlitteratur, kirkebøker, emigrantprotokoller, fattigvesenets forhandlingsprotokoller, avisoppslag og Ancestry
- Fokus på *offentlig* støtte til emigrasjon

Hvem fikk støtte til emigrasjon?

- I 1869 ble det tatt opp til diskusjon i Nordre Høland fattigkommisjon om Gunner Iversen skulle innvilges støtte til amerikareise

«Han er som bekjendt anseet for at være sindssyg, men er af en saa voldsom Karakter at intet sindssyge-asyl vil antage han til forpleining, men man har seet sig nødtaget til at holde han i Varetegtsaræst i Christiania Fængsel der paafører Communen aarlig betydelige Omkostninger»

Hvem fikk støtte til emigrasjon?

- Lite informasjon om mottakerne
- Relativt jevnt fordelt på kjønn, men med en overvekt av kvinner
- De fleste reiste sammen med noen
- Rundt en fjerdedel hadde kontakter i Amerika
- Barn var involvert i minst 18 av de 26 bidragene
- I hovedsak gruppe 3 (eventuelt 1) av de fattige

Hvem fikk støtte til emigrasjon?

- Eksempler fra kildene
 - Matthea Chrestiansdatter
 - Svend Christiansen Moen
 - Hans Christiansen: «I tilfælde af, at manden forlader Kone og Børn, vil denne familie uungåelig komme Hølands fattigvæsen til Byrde»

Størrelsen på bidragene

- Kun 26 bidrag på 19 år
- Stor variasjon i størrelsen på bidragene: fra 2 kr til 724 kr
- De fleste bidragene lå mellom 20 og 100 kr
- Altså: mindre enn det en amerikabillett kostet
- I mange tilfeller ble det snarere gitt støtte til klær, sko og utstyr til reisen
- Mottakerne måtte i nesten alle tilfeller finansiere billetten selv
- Hadde mottakerne mottatt en forhåndsbetalt billett fra Amerika?

Hensikten med støtten

- «[...] til befordring af hjælpeløse Emigrantfamilier, som dels allerede vare, dels befrygtedes at ville falde vedkommende fattigkasser til Byrde [...]» *Aftenposten* 28. mai 1869
- En preventiv støtte?
- I de aller fleste tilfeller tok mottakeren selv initiativet til støtten
- De fattige ble i liten grad *oversendt* eller *geleidet med fast hånd* om bord på amerikabåtene
- Utgangspunkt i fattiglovens (1863) paragraf 3: «[...] dersom dere fuldkomne Forarmelse derved kan ventes forebygget»

Reaksjoner mot støtten

- Tanken om «The Selfmade Man» stod sterkt i Amerika
- 1849 og 1851: kapteinens meldeplikt om passasjerer som kunne karakteriseres som:
«lunatic, idiot, deaf, dumb, blind, paupers not members of emigrant families or who from attending circumstances are likely to become permanently a public charge»
- Etter hvert strengere kontroll av innvandringen til USA
- 1882 Immigration Act: forbud mot innvandringen av personer som ikke kunne ta vare på seg selv - «such persons shall not be permitted to land»

Reaksjoner mot støtten

- Reaksjoner fra norsk-amerikanske miljøer:
 - *Hvis vestre Akers Fattigbestyrelse virkelig har sendt dette ulykkelige Væsen herover, saaledes blottet for alt og det ene og alene for at fri sig for den Byrde at underholde hende, hvilket vi har al Grund til at antage for Sandhed, da overlade vi til enhver Christen at bedømme denne dens Handling.*
- Vanskelig å oversende gruppe 1 og 2 (de mest kostbare) av de fattige

Eksempel: Familien Bjerketvedt

- Svinndal, Våler i Østfold
- Fikk jevnlig understøttelse fra fattigvesenet
 - Rundt 88 spd (352 kr) i løpet av fire år
- Ekstraordinært møte i fattigkommisjonen i mars 1869
 - Eksempel fra fattigvesenets forhandlingsprotokoll

Familien Bjerketvedt

- Hadde kontakter i Amerika – mottatt forhåndsbetalte billetter?
- Reiste i mai 1869 med «Emmanuel» til Quebec og videre til Minnesota
- Town of Kenyon, Goodhue County, Minnesota
- Hva kan vi trekke ut av denne saken?
 - Mottaker tok selv initiativ til bidraget – ønsket å reise
 - Et svært uvanlig vedtak
 - Måtte finansiere mye av reisen selv
 - Et vellykket tiltak?

Konklusjon

- Fattigstøtte til utvandring var *ikke* en vanlig praksis, men dreide seg snarere om noen få **enkeltvedtak**
- Årsakene til dette kan være:
 - Vanskelig å sende de største byrdene hos fattigvesenet til Amerika
 - Reaksjoner fra de norske miljøene i Amerika, samt myndigheter i USA og Canada
 - Store enkeltbeløp som var vanskelig å dekke for kommuner med lav kontantbeholdning

Konklusjon

- Mottakerne tok ofte selv initiativ til støtten
 - Altså: ikke et ønske om å «kvitte» seg med kostbare eller brysomme fattige
- Ikke utelukkende de tyngste elementene på fattigvesenets budsjett
- Støtten dreide seg i hovedsak om utstyr til reisen
 - Eksempel: snekker Halvor Vold
- Mottakerne tilhørte gjerne gruppe 3 av de fattige
- En preventiv støtte?